

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Сумський державний університет

Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій

Кафедра психології, політології та соціокультурних технологій

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ Ніна СВІТАЙЛО

_____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавр

зі спеціальності 231 Соціальна робота,
освітньо-професійної програми Соціальна робота

на тему: «Соціальна профілактика насильства серед підлітків засобами
онлайн-гри»

Здобувача(ки) групи СР-91

(шифр групи)

Позняк Анастасії Андріївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело.

(підпис)

Анастасія Позняк

(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

Керівник Ст. викладач, канд. філос. наук, Юлія Савельєва

(посада, науковий ступінь, вчене звання, Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

Суми – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОСЛУГИ ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ПІДЛІТКІВ.....	7
1.1 Нормативно-правові рамки надання соціальної послуги профілактики насильства у підлітків через онлайн інструменти.....	7
1.2 Особливості підлітків у прояві агресії та насильницької поведінки.....	14
1.3. Етична дилема в рамках надання соціальної послуги профілактики насильства серед підлітків.....	24
Висновки до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ II. ОНЛАЙН-ГРА ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	27
2.1 Розробка онлайн-гри для профілактики насильства серед підлітків у шкільному середовищі.....	27
2.2. Апробація онлайн-гри «Ми проти насильства».....	28
Висновки до другого розділу.....	31
ВИСНОВКИ.....	32
РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	35
ДОДАТКИ.....	39

ВСТУП

У сучасному світі деструктивна поведінка зростає, особливо серед підлітків, через вплив неблагополучної соціалізації дітей, як-от домашнє насильство, жорстоке поводження з дітьми та демонстрація насильства в ЗМІ. При цьому деструктивна поведінка підлітка може бути спрямована як на себе, так і на інших.

Численні дослідження науковців, всеукраїнські репрезентативні опитування «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» (2018, 2019 рр.) демонструють, що поширеними серед підлітків, юнаків та дівчат, є зловживання електронними іграми, Інтернетом та соціальними мережами, ризиковані захоплення, агресивна поведінка, булінг (цькування), приниження однолітків тощо.

Деструктивна поведінка може безпосередньо призвести до фізичних і психічних травм і хвороб, труднощів взаємодії з оточенням, порушення закону, а також може негативно вплинути на розвиток і соціальне становлення дитини, позбавивши її можливостей для майбутнього успіху. Водночас важливо пам'ятати, що така поведінка є відповіддю на складні життєві обставини, в яких дитина опиняється і росте, криком про допомогу, потребою в розумінні, підтримці, безпеці, захисті. Дорослі, які ігнорують або неналежним чином не помічають ознаки руйнівної поведінки підлітків, часто змушують їх завдавати фізичної та психічної шкоди собі та/або іншим.

Всесвітня організація охорони здоров'я регулярно проводить моніторинг поведінкових аспектів, що впливають на здоров'я школярів. Одним із напрямів дослідження є прояви насильства в шкільному середовищі.

Зокрема, було дослідження серед учнів, які потерпали від насильства протягом останніх місяців не менше двох разів. Результати дослідження показали таку тенденцію:

- у віці 11 років кількість постраждалих від насильства становить 20% дівчат і 19 % хлопчиків;

- у віці 13 років кількість постраждалих від насильства становить 18% дівчат й 16 % хлопчиків;
- у 15-річному віці кількість постраждалих становить 12% дівчат і 13% хлопчиків.

Отже, з віком кількість постраждалих від насильства в шкільному середовищі зменшується.

Для моніторингу наступних аспектів поведінки школярів, відображених у дослідженні, стосується виявлення агресорів, які ображали впродовж останніх двох місяців не менше двох разів.

Кількість таких освітян у віці 11 років становить 10% дівчат і 13% хлопчиків; у 13-річному віці кількість становить 13% дівчат і 17 хлопчиків%, у віці 15 років агресорів серед хлопчиків – 18%, серед дівчат – 13%.

Отже, кількість освітян з 11 до 15 років, що систематично проявляють насильство має тенденцію до збільшення.

Отже, згідно з даними досліджень ВООЗ, в Україні близько 17% дівчат і 16% хлопчиків 11-15 років регулярно зазнають насильства в школі, 16% українських хлопців і 12% дівчат самі часто ображають інших [16].

Соціальна проблема нашої роботи полягає у високому рівні агресивності підлітків, що призводить до зростання насильства в шкільному середовищі.

Об'єкт дослідження – профілактика насильства серед підлітків у шкільному середовищі.

Предмет дослідження – онлайн-гра як засіб профілактики насильства серед підлітків у шкільному середовищі.

Мета – розробити та апробувати онлайн-гру, спрямовану на профілактику насильства серед підлітків на базі Ворожбянського ліцею №1.

Мета передбачає виконання певних завдань:

1. Окреслити нормативно-правові рамки надання соціальної послуги профілактики насильства серед підлітків.

2. Виявити особливості підлітків у прояві агресії та насильницької поведінки.

3. Виявити етичну дилему, яка виникає в рамках надання соціальної послуги профілактики насильства серед підлітків через інструмент онлайн-гри.

4. Розробити та апробувати онлайн-гру для профілактики насильства серед підлітків у шкільному середовищі.

5. Розробити рекомендації щодо профілактики насильства серед підлітків Ворожбянському ліцею №1.

Гіпотезою роботи є припущення:

- Формат онлайн-гри відповідає особливостям інтересів підлітків, що дозволяє досягти більшої ефективності у роботі з ними.

Цільова група – підлітки віком від 13 до 15 років, які навчаються у Ворожбянському ліцеї №1 та візьмуть участь в онлайн-грі, 14 осіб.

Теоретико-методологічна база кваліфікаційної роботи: соціальна профілактика насильства серед підлітків засобами онлайн-гри як тема дослідження є досить нова. Водночас, проблема агресивної поведінки набула широкого розгляду серед таких вчених як: А.Басс, А.Бандура, Л.Берковітс, К.Лоренс, О.Кернберг, Е.Фромм, З.Фройд, К.Юнг та ін.

Агресивність підлітків та її профілактику вивчали такі вітчизняні автори, як Г. М. Андрєєва, Л. П. Колчина, Е. В. Романин, С. Е. Рошин, Т. Г. Румянцевата, та зарубіжні автори - Р. Вальтер, К. Лоренц. Питання методів профілактики агресивної поведінки підлітків у своїх наукових працях розглядають Ю. Андрєєв, І. Гайдамашко, Т. Журавель, К. Сергєєва, С. Шебанова.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у створенні онлайн-гри для профілактики насильства серед підлітків у шкільному середовищі.

Методи дипломного дослідження. Для розв'язання завдань було використано такі методи:

– *теоретичні*: аналіз, синтез, систематизація, зіставлення, класифікація науково-психологічних джерел інформації, що дозволило узагальнити та систематизувати погляди вчених на проблему, яка вивчається;

– *емпіричні*: онлайн гра «Ми проти насильства».

Практичне значення визначається тим, що дана гра була розміщена на сайті ліцею для подальшого використання підлітками, а результати проходження онлайн-гри були представлені керівництву закладу та соціальному педагогу для передачі отриманого досвіду.

Матеріали дослідження можуть бути використані соціальними педагогами та психологами у роботі з підлітками.

Впровадження результатів дослідження полягають в наданні рекомендацій щодо профілактики насильства серед підлітків педагогічному колективу Ворожбянського ліцею №1 для впровадження їх в освітній та виховний процес закладу.

База проведення дипломного дослідження – Ворожбянський ліцей №1.

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається із вступу, двох розділів, висновків, рекомендацій, списку використаних джерел та додатків. Загальна кількість сторінок – 41.

У вступі визначено мету, об'єкт, предмет дослідження, завдання, а також обґрунтована актуальність.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОСЛУГИ ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

1.1 Нормативно-правові рамки надання соціальної послуги профілактики насильства у підлітків через онлайн інструменти

Насильство серед підлітків – буденна реальність для багатьох людей в усьому світі. Переслідування, знущання, погрози онлайн, образи – все це має негативний вплив на особистість та його успіхи в навчанні. Агресія і залякування є серйозною проблемою в Україні.

Часто в закладах освіти відбувається такий вид насильства, як булінг[1]. Згідно з Законом України «Про освіту», булінг (цькування) – це діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [14].

Типовими ознаками булінгу є:

- Повторюваність (систематичність) дій;
- Наявність учасників – кривдник (булер), жертва (потерпілий) й спостерігачі;
- Дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого".

ЮНІСЕФ визначає булінг (від англ. to bull – переслідувати) як небажану агресивну поведінку дітей шкільного віку, яка призводить до цькування дитини іншою дитиною чи групою дітей з метою приниження, залякування та демонстрації сили [1].

Відповідно до дослідження ЮНІСЕФ «Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі» [1]:

- 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу;
- 24% дітей стали жертвами булінгу;
- 48% дітей нікому не розповідали про випадки булінгу;
- 44% школярів були спостерігачами булінгу, але ігнорували його, бо їм було страшно за себе;
- більшість дітей булять за те, що вони виглядають, говорять, думають не так, як інші діти.

Питання булінгу досліджується і закордоном. Наприклад, булінг згідно з визначенням CDC (Centers for Disease Control and Prevention) – це будь-яка агресивна поведінка однієї людини чи групи людей, котрі не є родичами жертви, що повторюється неодноразово або має очевидні передумови для повторення.

Центр з контролю та профілактики захворювань США вважають булінг формою насильства серед молоді [20].

Система нагляду за ризикованою поведінкою молоді за 2011 рік показує, що в масштабах країни 20% учнів 9-12 класів досвід булінгу. Булінг найчастіше визначають як напад із запланованою метою спричинення фізичної, вербальної чи емоційної шкоди. Це включає дисбаланс сил між агресором і постраждалою особою й передбачає повторювані дії протягом тривалого часу [20].

Соціальна послуга профілактики, відповідно до Державного стандарту «соціальної послуги профілактики», - це комплекс заходів, що здійснюються суб'єктом, який надає соціальні послуги, спрямований на попередження, обмеження та зупинення негативних соціальних і особистісних (поведінкових) явищ та їх наслідків у соціальному середовищі, який реалізується за допомогою різних інструментів впливу соціального, юридичного, педагогічного, психологічного характеру [13].

Соціальна послуга профілактики надається особам, сім'ям, групам осіб, які мають складні життєві обставини внаслідок інвалідності, віку, стану здоров'я, соціального статусу, безпритульності, виконання покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк.

У нашому дослідженні ми застосовуємо вторинну профілактику, яка направлена на профілактику насильства серед підлітків. Вторинна профілактика полягає в обмеженні поширення тих чи інших негативних явищ, які вже є в суспільстві чи соціальній групі, попередженні загострення цих явищ та їх наслідків, попередженні загострення соціального дисонансу у осіб, які характеризуються девіантною поведінкою [13].

Основними завданнями вторинної профілактики є [13]:

- Виявлення та усунення причин та умов, що призводять до формування у людини негативних явищ або аномальної поведінки;
- Періодична соціально-педагогічна підтримка для підлітків, молодих людей, сімей, що мають проблеми;
- Мотивування людей змінити спосіб життя та відмовитися від небезпечних та/або протиправних звичок;
- Розвиток вміння та навичок, які дають змогу людині відмовитися від деструктивних моделей поведінки на користь усвідомленої та безпечної поведінки;
- Зміцнення сприятливого середовища - розвивати підтримуючі мережі між найближчим оточенням, навчальними закладами та відповідними соціальними службами.

Важливо, що профілактичні заходи спрямовані не лише на зміну ненормальної поведінки на індивідуальному рівні, а й на зміну обставин, які можуть призвести до такої поведінки.

В Україні важливою подією щодо профілактики булінгу стало ухвалення Верховною Радою Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» (№ 8584 від 18 грудня 2018 р.) [11]. Законом внесено зміни до Кодексу України про

адміністративні правопорушення. Цей Кодекс доповнено новою ст. 1734, якою встановлено відповідальність за булінг, а також приховування випадків булінгу педагогічним, науково-педагогічним, науковим працівником, керівником або засновником закладу освіти у вигляді накладення штрафу від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадських робіт на строк від 20 до 40 годин. За скоєне правопорушення батькам винних відповідно до ст. 1734 Кодексу України про адміністративні правопорушення доведеться сплатити від 850 до 1 700 грн (50–100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян), а за скоєне вдруге або ж групою осіб – штраф до 3 400 грн (100–200 неоподаткованих мінімумів) або ж від 40 до 60 годин виправних робіт. Якщо правопорушення вчинене малолітніми або неповнолітніми особами віком від 14 до 16 років, їхніх батьків або опікунів каратимуть штрафом до 1 700 грн або громадськими роботами на строк до 40 годин [11].

Законом визначено механізми протидії цьому явищу, серед яких: покладання на засновника закладу освіти здійснення контролю за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу; на керівника закладу освіти – затвердження й оприлюднення плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу, розгляд заяв про випадки булінгу від здобувачів освіти, їх батьків, законних представників, інших осіб і видання рішення про проведення розслідування. Законом також передбачено зобов'язання закладів освіти забезпечувати на своїх веб-сайтах відкритий доступ до правил поведінки здобувача освіти в закладі освіти, плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу, порядку подання та розгляду заяв про випадки булінгу від здобувачів освіти, їх батьків тощо.

Законом внесено зміни до ст. 73 Закону України «Про освіту», якими Освітньому омбудсмену надається право: здійснювати перевірку заяв про випадки булінгу в закладі освіти, повноту та своєчасність заходів реагування на такі випадки з боку педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, керівництва та засновника закладу освіти; отримувати

інформацію від центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки щодо загального числа випадків булінгу у закладах освіти за визначений період [11].

Основа проведення соціальної профілактики насильства серед підлітків визначені у Законі України «Про соціальні послуги» включає наступні алгоритми дій, яких ми дотримувались при її здійсненні [15]:

1. Дослідження причин та факторів насильства серед підлітків;
2. Організація взаємодії суб'єктів профілактики для подолання проблеми насильства;
3. Планування, організація та методика проведення онлайн заходів профілактики насильства серед підлітків;
4. Вплив на характер:
 - встановлення та визначення існуючих ресурсів, необхідних для вирішення проблеми;
 - підвищення особистісних ресурсів, тобто здатності особистості адекватно реагувати на проблеми, долати проблеми та задовольняти потреби;
6. Вплив на проблемне середовище:
 - запобігання негативному впливу на навколишнє середовище;
 - розширення можливості задоволення потреб, подолання проблем і повноцінної життєдіяльності (збільшили соціальні ресурси);
7. Спілкування за проблемою та аналіз ефективності профілактичних онлайн заходів.

Якщо результат оцінки ефективності профілактичного впливу не задовільний, необхідно повернутися до етапу планування профілактичного ефекту. Структура соціальної профілактики має свої особливості, які необхідно враховувати при наданні цієї послуги (див. рис. 1.1).

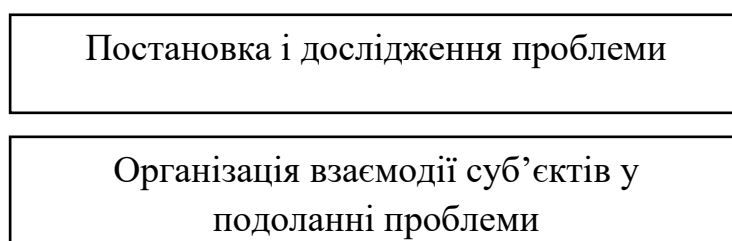

Рисунок 1.1 Структура соціальної профілактики

Відповідно до Державного стандарту соціальної послуги профілактики, заходами, що становлять зміст послуги у межах вторинної соціальної профілактики, є надання довідкових послуг з різних питань, які можуть слугувати факторами виникнення складних життєвих обставин або заважають нормальній життєдіяльності отримувача послуг, в тому числі з питань проявів насильства, його наслідків та шляхів попередження через форми проведення даної послуги, в тому числі через ігротеки.

Сучасні онлайн-інструменти значно спростили і зробили більш зручною та привабливою онлайн діяльність, що стосується дистанційного навчання. У сучасному світі діти навчаються і спілкуються за допомогою різноманітних сервісів та додатків [9].

Серед онлайн-інструментів щодо профілактики насильства серед підлітків в шкільному середовищі важливе значення відіграють онлайн-ігри, відповідно до дослідження національного трасту із грамотності Великої

Британії, який разом із Асоціацією інтерактивних розваг і дитячого видавництва Penguin Random House Children провели дослідження [2], в межах якого опитали 4626 британців віком 11-16 років. Дві третини опитаних підлітків (65%), що грають у відеоігри, зазначили, що гра допомагає їм ставити себе на місце іншої особи, що, на думку дослідників, може свідчити про зростання навичок емпатії. При цьому серед любителів відеоігор частіше траплялися хлопчики, ніж дівчатка (96% проти 65%). Учасники опитування також говорили, що гра в комп'ютерні ігри дозволяє їм долати стрес і складні емоції.

Також важливою перевагою використання саме цього інструменту є вплив таких надзвичайних ситуацій як війна, пандемія, економічна нестабільність, що обмежують можливості для офлайн-заходів.

У зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» Міністерство освіти і науки України запропонувало нові механізми протидії булінгу. У кожному закладі освіти розміщено телефони гарячих ліній, куди дитина може зателефонувати та розповісти про цькування. Це ГО «Ла Страда Україна» з протидії насильству в сім'ї або із захисту прав дітей, соціальна служба з питань сім'ї, дітей та молоді, Національна поліція України, Центр надання безоплатної правової допомоги. Більш того, на сайті МОН України представлено програму «Профілактики та подолання булінгу у закладах освіти» [12]. В Україні проблемою булінгу активно опікується Уповноважений Президента України з прав дитини (омбудсмен). Український інститут дослідження екстремізму та Інформаційне агентство «Главком» за підтримки Уповноваженого президента України з прав дитини презентували спеціальний проект із протидії булінгу в школі «Стоп шкільний терор» («Безпечна школа»). Працює Національна дитяча лінія довіри (за коротким номером 116- 111). У 2017 р. створено Управління ювенальної превенції, що є результатом виконання «Пекінських правил», ухвалених Генасамблеєю ООН, де чітко вказано, що у правоохоронній системі мають

бути «дитячі» поліцейські, котрі добре володіють законодавством, пройшли відповідну підготовку та працюють із дітьми, що вчинили правопорушення або стали свідками, жертвами злочину. У навчальних закладах реалізується проект «Школа і поліція».

1.2 Особливості підлітків у прояві агресії та насильницької поведінки

Підлітковий вік – період значних змін у житті дитини. За визначенням Організації Об'єднаних Націй підлітковий вік – це віковий період з 10 до 19 років [5]. У нашій роботі ми використовуємо вік від 13 до 15 років.

Одним з найбільш важливих факторів, що визначають вікову специфіку агресивної поведінки, є те, що підлітковий період характеризується психоендокринним зрушенням з пубертатною кризою.

У психологічній науці агресивною поведінкою прийнято називати будь-яку шкоду людині: психічну, матеріальну чи фізичну. Крім того, поняття «агресія» включає поведінку, яка відрізняється за формою та результатом, наприклад, невдалі жарти, плітки, деструктивні форми поведінки, гангстерська поведінка [4; 6].

Так, Л. Бендер розглядав агресію як тенденцію наближатися або віддалятися від об'єкта, а Ф. Аллан описував її як внутрішню силу, яка дає змогу людині протистояти зовнішнім силам [4].

Аналіз теоретико-методологічних джерел досліджуваного питання показує, що існує декілька видів класифікації агресивної поведінки. Одні дослідники агресії вважають, що за основу необхідно брати психофізіологічні відмінності дітей, інші - психосоціальний розвиток. Так, В. К. Андрієнко, Ю. В. Гербеєв, Г. А. Невський розрізняють важких підлітків: з педагогічною занедбаністю; з соціальною занедбаністю (етично зіпсованих) [6].

Зростає інтерес як на національному, так і на міжнародному рівнях до можливостей запобігання прогресуванню булінгу вже в ранньому дитинстві. Протягом останніх років зростає кількість досліджень, які показують, що витоки булінгу лежать у ранньому дитинстві, а профілактичні практики слід розробляти саме в дошкільні середовища [22].

Laine виявив, що знущання та інші проблеми однолітків, такі як відсторонення, самотність і неприйняття однолітками, часто накладаються один на одного та є одночасними [22].

Прояв булінгу в шкільній спільноті багато в чому ґрунтується на протиставленні «своїх» і «чужих» у боротьбі за різні ресурси. Опитування учнів загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва показало, що на першому місці (близько 60% учнів) – банальне бажання показати, хто «головний»; 35% опитаних посилялися на дратівливі особливості характеру однолітків, їх окремі фізичні особливості або поведінку; понад 20% дітей не усвідомлювали, що таким чином вони завдають шкоди своїм одноліткам [8].

Спостереження за київськими школярами також показало, що найбільша ймовірність стати постраждалою особою або учасником булінгу припадає на періоди переходу учнів із початкової до середньої та із середньої до старшої школи. У цей період у класах з'являються нові учні, на яких «тисне» вже згуртована за попередній час навчання група однолітків.

У літературі виділяють різні види булінгу. Такі явища трапляються у дитячому й молодіжному колективах. Булінг залежно від специфіки групи відбувається у різних формах, але основними є такі: фізичний, вербальний, прихований і кібербулінг.

Фізичний булінг проявляється у вигляді таких дій, як удари, підніжки, щипки, а також псування майна. Цей вид шкільного насильства більш характерний для хлопчиків, котрі частіше схильні до прояву фізичної агресії. До фізичного відносять і сексуальний булінг (дії сексуального характеру).

Вербальний (психологічний): образи, погрози, непристойні епітети соціального, расистського, релігійного характеру або інші принизливі висловлювання щодо жертви.

Прихований булінг не завжди легко розпізнати. Це поширення пліток, брехня або звинувачення, спрямовані на те, щоб зруйнувати або похитнути соціальні зв'язки людини. Цей вид булінгу більш характерний для дівчат. Вважається, що вони оцінюють соціальні взаємини як пріоритетні, тому їх агресія більше спрямована на соціальне ізолювання жертви

До кібербулінгу належать зображення, аудіо чи відеозаписи, розміщені у різних інформаційних мережах Інтернет і спрямовані на приниження жертви. До кібербулінгу можна віднести імітування чужих профілів у соціальних мережах, що псує репутацію жертви та шкодить її соціальному статусу. Новий різновид шкільного кібербулінгу – жертва отримує образи на телефон, електронну адресу або через інші електронні пристрої.

Кіберзалежування передбачає використання електронних пристроїв, включаючи миттєві повідомлення, електронну пошту, чати, веб-сайти, онлайн ігри, соціальні мережі та текстові повідомлення. Ковальський і Лімбер відзначають що є схожість і відмінності між традиційним булінгом і кібербулінгом; однак відмінності є достатньо значний, щоб визначити кібербулінг як унікальну форму булінгу. Деякі учні можуть бути постраждалими від традиційного булінгу, так і від кібербулінгу. Для деяких освітян кіберзалежування може стати місцем проведення, яке вони ніколи б не сказали або не зробили особисто [24].

Встановлено, що більшість дослідників агресії поділяють її на різні види та форми, серед яких виділяють вербальну та фізичну агресію, пряму-непряму, активно-пасивну, тощо. Наприклад, матеріал, отриманий Л.М.Семенюк, базується на аналізі шкільних документів, діалогах з учителями, батьками, стосунках кожного конкретного підлітка з однолітками, дорослими, характеристиці, думках, поведінкових аспектах під

час тестування, анкетуванні, використанні опитувальників, дозволили їй виділити чотири групи [7]:

1. Підлітки зі стійкими відхиленнями, аморальністю, складними примітивними потребами, спотвореними цінностями та стосунками, які борються зі звичками споживання. Для них характерні егоїзм, байдужість до переживань інших, безавторитетність, цинізм, підлість, грубість. В їх поведінці переважає фізична агресія.

2. Підлітки з деформованими потребами і цінностями, з більш-менш поширеними інтересами, що характеризуються підвищеним індивідуалізмом і прагненням зайняти привілейоване становище за рахунок утиску слабких і молодших. Їх бажання використовувати фізичну силу є ситуативним і лише для тих, хто слабший.

3. Підлітки в конфлікті між викривленими та позитивними потребами, що характеризуються упередженістю інтересів, пристосовністю та брехливістю. В їх поведінці переважає непряма і вербальна агресія.

4. Підлітки з дещо спотвореними потребами, апатією, недовірливістю, мстивістю, відсутністю певних інтересів і дуже обмеженим колом спілкування [7].

Наведена класифікація підліткової агресивності базується на наборі властивостей особистості, характерних для певної групи підлітків.

Насильство є постійною проблемою охорони здоров'я, яка має значний вплив на шкільне середовище. Однак до останнього десятиліття знущання часто відкидали як норму, що не мала довгострокових наслідків. Дослідження дозволили краще зрозуміти серйозні, часто довгострокові, наслідки знущань. Зміна поглядів суспільства на булінг викликано резонансними справами, які призвели до випадкової смерті або самогубств. Із зростаючим занепокоєнням у США та в усьому світі щодо насильства в шкільному середовищі, дослідники, педагоги та медичні працівники виявили, що булінг впливає на соціально-емоційне здоров'я та має наслідки для безпеки школи [26].

Слід зауважити, що підлітковий вік є одним із найскладніших періодів розвитку людини, який багато в чому визначає все подальше життя людини. У підлітковому віці формується характер та інші основи особистості.

Важливим етапом у цей період стає розуміння та усвідомлення емоцій інших людей, бо починає будуватися інтимно-особистісне спілкування. Також, для підлітків важливо бути прийнятими однолітками, емпатійно взаємодіяти з іншими людьми.

Для підліткового віку характерні такі емоційні властивості [18]:

1. Підвищена емоційна збудливість, яка зумовлена статевим дозріванням. Підлітки пристрасно беруться за виконання завдання, яке їм цікаво й готові заступитися за своїх друзів в будь-яку мить.

2. Порівняно з молодшими школярами у підлітків спостерігається стійкість емоційних переживань.

3. Підвищена особистісна тривожність, що зумовлена критичним ставленням до себе, самооцінкою.

4. Суперечливість почуттів, часто підлітки захищають свого товариша, хоча добре розуміють що він вчинив не правильно.

5. Виникнення негативних переживань і в молодших і в старших підлітків, що пов'язано з пізнанням самого себе, самооцінкою та незадоволенням собою.

6. Значною мірою розвинене почуття належності до певних соціальних груп, саме тому підлітки болісно реагують на несхвалення товаришів.

7. Вибірковий й більш інтимно-особистісний характер ставлення до дружби.

Булінг може мати серйозні та часто довгострокові наслідки як для учня-агресора, так і для учня, який зазнає знущань, включаючи збільшення кількості прогулів у школі, зниження навчальних досягнень, проблеми з поведінкою, депривація сну, депресія, тривога та само ушкодження [21]. Булери також знаходяться в зоні ризику фізичних симптомів, включаючи

біль у шлунку, порушення сну, головні болі, напругу, нічне нетримання сечі, втома та зниження апетиту [24].

Будь-який учень може стати жертвою цькування в школі, особливо учні з обмеженими можливостями та інші вразливі групи населення, як учні з академічними труднощами та порушеннями мовлення [23].

У минулому нашому дослідженні «Особливості емоційного інтелекту в дітей середнього шкільного віку (апробація експерименту)» нами було виявлено, що у підлітковому віці погіршується здатність володіти собою, керувати своїм емоційним станом, зафіксовано низький рівень управління власними емоціями, особливо у хлопців. Це може бути зумовлено статевим дозріванням і гормональними змінами, які відбуваються в організмі підлітка, і виражається у підвищеній особистісній тривожності. Також це може бути пов'язано з стереотипом навчати хлопчиків бути сильними, вміти давати здачу.

Глибокий розвиток самосвідомості і самокритичності призводить до того, що дитина-підліток виявляє протиріччя не тільки у навколишньому світі, а й у власному уявленні про себе.

Поєднання несприятливих біологічних, психологічних, сімейних і психосоціальних факторів деформує весь спосіб життя підлітків. Для них стають характерними порушені емоційні стосунки з оточуючими. Важливо відзначити, що підлітки відчувають сильний вплив з боку підліткових груп, часто формують асоціальні шкали життєвих цінностей. Стихійно створені товариства однолітків об'єднують підлітків зі схожим розвитком та інтересами. Група закріплює і навіть культивує девіантні цінності та поведінку, що сильно впливає на розвиток особистості підлітків і стає регулятором поведінки підлітків. Втрачене у підлітків відчуття дистанції, дозволу, неприйнятності може призвести до непередбачуваних подій [4].

Слід зазначити, що дослідження агресії в підлітковому віці представляють особливий інтерес. Наукові дослідження показали [4,6,18], що на першому етапі підліткового віку (10-11 років) дітям властиво дуже

критичне ставлення до себе. 34% хлопців і 26% дівчат присвоїли собі цілком негативні характеристики, зазначивши, що переважають негативні риси та поведінка, зокрема грубість, жорстокість, агресія. Хоча фізична агресія поширена серед дітей цього віку, непрямая агресія є найменш очевидною. Вербальна агресія і негативна емоція знаходяться на одному рівні розвитку.

Негативне ситуативне ставлення до себе зберігається навіть на другому етапі підліткового віку (12-13 років) і значною мірою залежить від оточення, оцінок дорослих і однолітків. У цьому віці негативність стає найбільш вираженою, посилення фізичної та вербальної агресії більш виражене, а непрямая агресія менш виражена, хоча й із запізненням, ніж у молодшому підлітковому віці.

На третьому етапі підліткового віку (14-15 років) спостерігається порівняння індивідуальних особливостей і моделей поведінки з певними нормами, прийнятими референтною групою. При цьому вербальна агресія у них була домінуючою, на 20% вищою, ніж у 12-13-річних, і майже на 30% – у 10-11-річних. Зростання фізичної та непрямой агресії було мінімальним, як і рівень негативу.

У багатьох дослідженнях було емпірично доведено, що коріння агресії та підвищеної тривожності можна простежити в ранньому дитинстві, але тривожність може стабілізуватися або зменшитися пізніше в житті. З того факту, що розвиток дитини відбувається в діяльності, і підліток прагне до утвердження свого місця в дорослому житті, виникає необхідність сформуванню у підлітка інтереси дорослого, а також створити можливості для підлітка самореалізуватись та побудувати доросле життя [4, 6].

Фінська дошкільна освіта реалізує Декларацію ООН про права дитини. Це є вихідною передумовою для національних планів ранньої освіти. Права дитини є юридично обов'язковими в тих країнах, які їх ратифікували. Згідно з Конвенцією, країна повинна за допомогою законодавства чи інших засобів забезпечити, щоб кожна дитина мала необхідні передумови для здорового та

нормального фізичного, розумового, морального, духовного та соціального розвитку.

При прийнятті відповідного закону інтереси дитини повинні розглядатися як найважливіший аспект. Крім того, усі діти мають право на отримання освіти, яка покращує їхню загальну освіту і дає їм можливість розвивати свої таланти, індивідуальне судження, щоб стати цінними членами свого суспільства [25]. Тривале знущання є порушенням прав дитини та принципів Конвенції. Булінг може стати перешкодою для навчання дітей і, таким чином, вплинути на їхнє право розвивати свої здібності. Крім того, динаміка, поширена в булінгу, змушує дітей діяти всупереч своєму соціальному почуттю відповідальності та моральності, яка ще розвивається. У найгіршому випадку знущання завдає глибокої шкоди людській гідності дитини та може навіть призвести до зниження або повної втрати почуття власної гідності. Таким чином, булінг є серйозною перешкодою для реалізації прав дитини.

Дошкільна освіта розвиває суспільство у якому рівність і мораль розглядаються як основи прав людини та демократії. Навчання в галузі прав людини спрямоване на навчання таким цінностям, як демократія, людська гідність, толерантність, участь і повага вже в дошкільних закладах [22].

Дослідження Коупленда виявило, що на тілі дітей, які зазнали знущань, може розвинутися хронічне запалення, яке може тривати довго в дорослому віці. На думку дослідників, результати подібні до тих, що спостерігаються у дітей, які зазнали фізичного насильства [23].

Діти-агресори, мають підвищений ризик антисоціальної поведінки дорослому житті, наприклад зловживання психоактивними речовинами та кримінальні дії; іншими словами, вони на вищому рівні ризику маргіналізації. З іншого боку, є ознаки що булери не виявляють стільки симптомів, як ті, хто зазнав булінгу [22].

Дослідження Laine вивчало проблемні питання у стосунках дітей з однолітками та як вони змінювалися в дитячому садку (5 років),

дошкільному (6 років) і в першому році шкільної освіти (7 років). Серед перерахованих проблем були відчуженість, інтроверсія, самотність, знущання та віктимізація. У висновках зазначено, що існують значні відмінності у виникненні цих проблем між віковими групами. У деяких дітей проблеми зникли протягом трьох років, а у деяких дітей вони зросли, тоді як для інших змін не відбулося.

Отже, можемо сказати, що коли п'ятирічні діти мають проблеми у стосунках з однолітками, ймовірно що вони все ще будуть мати проблеми у віці семи років [22].

Раннє втручання зміцнює психологічний, соціальний і фізичний стан дітей, а безпечне навчальне середовище відіграє важливу роль у їхньому зростанні та розвитку.

Акти агресії дуже різноманітні за формами та ступенем шкоди. Так, проявами агресії вважаються багато злочинів: заподіяння шкоди самопочуттю та життю людини. При цьому агресивна поведінка часто проявляється у грубих, образливих, глузливих чи грубих словах.

Серед різноманітних взаємопов'язаних факторів, що зумовлюють прояв девіантності, можна виділити наступні: проявляються в школі та в сім'ї; психолого-педагогічні фактори виховного дефіциту, психосоціальний фактор, що виявляє несприятливі особливості взаємодії неповнолітнього з найближчим оточенням у сім'ї, вулиці, навчальному та виховному колективі.

Також існує гендерна відмінність у прояві агресивності:

1. Диференціальна сфера дії асоціальної і агресивної поведінки.

Юнаки в підлітковому віці вчиняють більше асоціальних вчинків, ніж дівчата. Прояви такої поведінки були пов'язані із загрозою здоров'ю та/або пошкодженням майна інших, причому хлопчики 5:1 частіше приєднувалися до злочинних угруповань, ніж дівчата, і частіше вживали наркотики.

2. Вираз агресивної поведінки

Дівчата, як і хлопці, виражають/проявляють агресію у відносинах, але дівчата схильні використовувати непрямі, соціальні та вербальні форми агресії.

Наприклад: соціальне відчуження, таємні угоди, плітки, поширення чуток, наклеп, погрози, пов'язані з розголошенням особистої інформації. Цей тип нападу характеризується маніпулюванням і контролем стосунків з метою завдати шкоди людині. Дівчата в період раннього статевого дозрівання, як правило, більш вербально агресивні, ніж дівчата в період пізнього статевого дозрівання.

Відносна агресія у хлопчиків-підлітків проявляється в прямій, неприкритій фізичній формі, однак, як і у дівчаток, вона може проявлятися вербально, але в більш грубих формах. Приклади: бійка, знущання, знущання, псування особистих речей, вдача, грубість, знущання [19].

3. Розвиток і наслідки

Як для хлопчиків, так і для дівчаток показники агресивної поведінки досягли максимуму приблизно у 3 роки. У 4 роки почали проявлятися статеві відмінності, оскільки дівчатка виявляли більшу ступінь чутливості до тиску соціалізації, а їхня агресивна поведінка була значно меншою. Статеві відмінності в агресивній поведінці залишалися досить стабільними в дитинстві і зменшувалися в пізньому підлітковому та дорослому віці.

З раннього дитинства хлопчики більше залучені до важких ігор, які вимагають більшої фізичної активності, тоді як дівчатка зазвичай менше займаються спортом і більше в парах [19].

У гендерному аспекті основним фактором, що впливає на розвиток агресивності у підлітків, є особливості сімейного виховання.

Хлопчики з проблемами дитячої агресії виховуються як «ікони сім'ї» в сім'ях без батька або в сім'ях з авторитарним батьком та непослідовною, покірною матір'ю. Живучи в таких умовах, підлітки ідентифікують себе з батьком і використовують його методи проти нього та оточуючих. Ставши дорослими, вони ризикують вирости, як їхні батьки.

Агресивним дівчатам властива протилежна сімейна ситуація - сувора, авторитарна мати і покірливий, м'який батько. У цьому випадку дівчина асоціює себе з матір'ю і бере на себе її грубість, конфліктність і агресію. Ще один приклад агресивних підлітків, які живуть на власних умовах, поки їх залишають напризволяще. Агресія для них є механізмом виживання, інструментальним, без таких різких гендерних відмінностей [19].

1.3. Етична дилема в рамках надання соціальної послуги профілактики насильства серед підлітків.

Соціальний працівник в своїй роботі часто зустрічається з етичними дилемами. У нашій роботі ми стикнулися з такою етичною дилемою: з одного боку ми працюємо з соціально-табуованою темою, яка не має розглядатися як щось легке та несерйозне, з іншого боку інструментом надання даної послуги ми обрали онлайн-гру, тобто, на перший погляд, дитячий та дозвіллевий інструмент.

Онлайн-ігри зазвичай не сприймаються як засіб вирішення соціально значущих проблем.

У якості інструменту надання соціальної послуги профілактики нами запропоновано онлайн-гру «Ми проти насильства»,. Ця гра відповідає декільком етичним принципам, які варто використовувати соціальному працівнику в своїй роботі [3].

- Сприяння правам людини. Наша гра розроблена у відповідності до законодавчих актів щодо протидії булінгу, та спрямована на усвідомлення своїх дій;

- Сприяння соціальній справедливості. Наша гра розроблена з урахуванням гендерних аспектів узапобіганні дискримінації, беручи до уваги різні прояви насильства хлопцями та дівчатами;

- Сприяння праву на участь. Соціальні працівники мають працювати над розвитком можливостей людей та сприяти їх повноцінній

участі у прийнятті рішень, що впливають на їхнє життя, а також у суспільному житті. Наша онлайн-гра допоможе підліткам змінити ставлення до насильства в цілому, що в свою чергу впливатиме на розвиток відносин у суспільстві.

- Повага конфіденційності та приватності. Наша онлайн-гра розроблена з повагою до приватності, без розголошення імен учасників. Конфіденційність дотримана у анкетуванні учасників за результатами проходження гри.

- Принцип етичного використання технологій та соціальних медіа. Технології (онлайн-гра) нами використано з метою формування етичної поведінки підлітків у суспільстві.

Таким чином нами запропонована навчальна онлайн-гра, спрямована на вирішення соціально значущих питань з метою навчити гравців соціально прийнятним навичкам..

Висновки до першого розділу

У першому розділі кваліфікаційної роботи проаналізовано нормативно-правові документи, що регламентують надання соціальної послуги профілактики. Аналіз нормативно-правової бази, що стосується проблематики насильства, показує її еволюцію, адже триває безперервна робота держави над розв'язанням проблеми насильства. Водночас, ми доволі регулярно чуємо про випадки насильства у його різних проявах, що вчиняється саме підлітками. Залишаються лакуни у різних аспектах цього питання – в ідентифікації, реагуванні, веденні випадків насильства у шкільному середовищі.

У свою чергу дослідники агресивності підлітків знаходяться у пошуку шляхів вирішення даної проблеми, що вказує на її актуальність. На сьогодні визначено, що не існує єдиної причини агресивної та насильницької поведінки, натомість доведена її залежність від багатьох факторів.

Також, проблема насильства притаманна й для інших країн. У нашій роботі проаналізовано досвід США та Фінляндії.

В умовах війни та після її завершення очікувано прогнозується ескалація насильства, у тому числі серед підлітків, оскільки вони є однією з вразливих категорій населення. Саме тому гостро постає питання профілактики насильства, яка має починатись якнайшвидше.

Етична дилема нашої роботи полягає у пошуку балансу між використанням підлітками онлайн-ігор як засобу для розваги, який часом стає деструктивним, та пропозицією їм навчальної гри, покликаної навчити соціально прийнятним навичкам, зокрема – із запобігання та протидії насильству. Остання, зокрема, є виправданою й з огляду на дистанційну форму навчання в умовах війни.

РОЗДІЛ II. ОНЛАЙН-ГРА ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1 Розробка онлайн-гри для профілактики насильства серед підлітків у шкільному середовищі.

Нами було створено онлайн-гру «Ми проти насильства» (Додаток А). Вона відноситься до навчальних ігор - це вид гри, розроблений з метою кращого засвоєння навчального матеріалу за допомогою ігрових елементів [13]. Гра розроблялась з урахуванням рекомендацій Міністерства освіти і науки «Попередження насильства в закладах освіти» [9].

Мета гри – сформувати нетерпиме ставлення у підлітків до будь-яких проявів насильства.

Гра розрахована на індивідуальне проходження. Час гри - 15-20 хв.

Гра складається з 4 етапів

Перший етап - «Булінг».

Мета даного етапу – усвідомлення учасниками ситуації насильства своєї відповідальності.

Завданням є ідентифікація учасників булінгу. З цією метою потрібно міткою на картинці позначити роль відповідного учасника.

Другий етап - «Відповідність».

Мета даного етапу – ознайомлення учасників з різними видами насильства з подальшою ідентифікацією таких ситуацій.

Завданням цього етапу є встановлення відповідності між зображенням та назвою типу насильства.

Третій етап - «Інформаційна колонка».

Мета даного етапу – з'ясування наслідків ситуації насильства на прикладах.

Наведені статистичні дані про кількість постраждалих від випадків насильства та статистичні дані стосовно розуміння людей різних видів насильства.

Завданням учасників – об’єднати однакову інформацію.

Четвертий етап - «Вікторина».

Мета даного етапу – визначення алгоритму власних дій в ситуації насильства.

Запропоновані 4 варіанти дій, з яких потрібно обрати оптимальний..

Для відстеження результату онлайн-гри нами розроблено онлайн-анкету, яку потрібно заповнити після проходження гри. Анкета складається з 5 запитань відкритого типу (Додаток Б).

2.2. Апробація онлайн-гри «Ми проти насильства»

Для залучення учасників нами було викладено пост на сайт Ворожбянського ліцею 1 (Додаток В). На запрошення відгукнулося 14 учасників, з них 7 – хлопчиків та 7 дівчаток віком від 13 до 15 років.

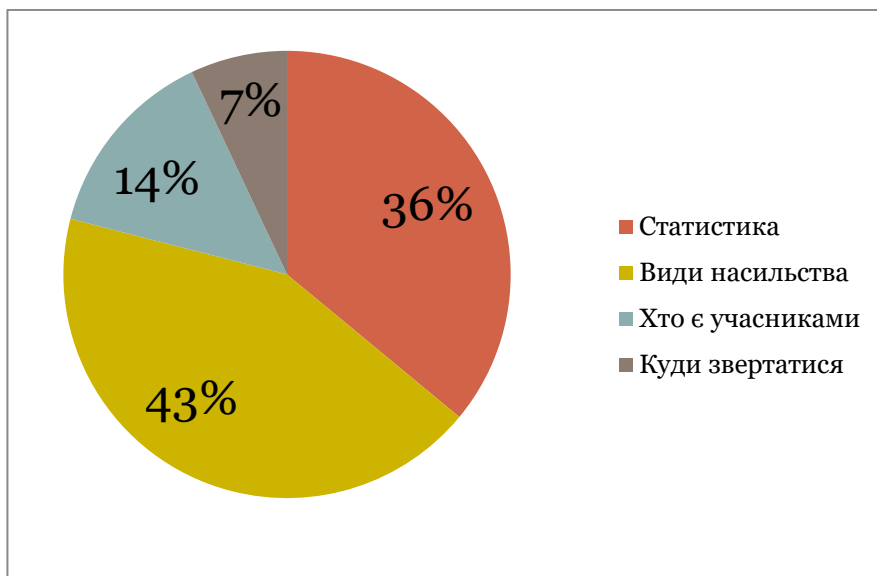
Діаграма 1. Ваша стать?

На запитання «Що нового Ви дізнались після проходження онлайн-гри?» (див. Діаграма 2) учасники відповіли, що 43% дізнались про види насильства та 36% дізналися статистику звернень та поінформованості населення щодо

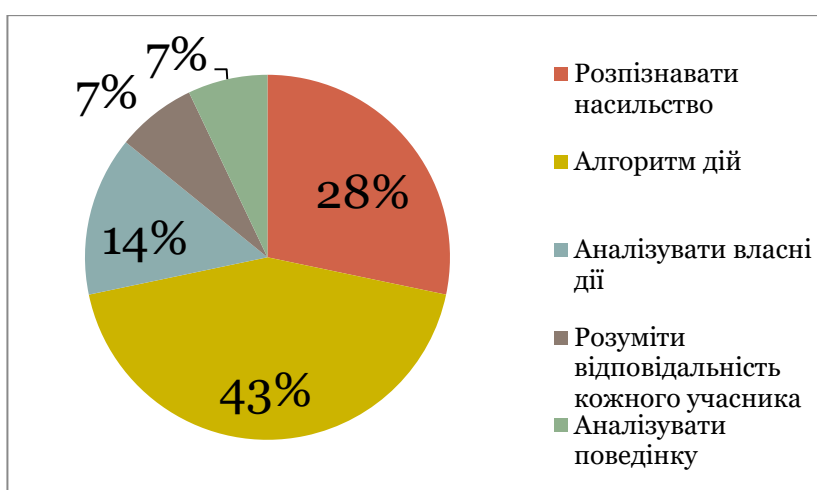
видів насильства. Це дає підстави зробити висновок про те, що підлітки не були добре ознайомлені з даною тематикою.

Діаграма 2. «Що нового Ви дізнались після проходження онлайн-гри?»

На запитання «Що нового Ви навчились після проходження гри?» (див. Діаграма 3) респонденти відповіли, що 43% навчились алгоритму дій в випадку насильства та 28% навчились розпізнавати різні види насильства. Це підтверджує наявність проблема - незнання правил поведіння в ситуації насильства.

Діаграма 3. «Що нового Ви навчились після проходження гри?»

На запитання «Що ще нового Ви б хотіли дізнатися? Яким навичкам навчитися?» (див. Діаграма 4) 28% респондентів зазначили, що хочуть навчитися виявляти конфлікти вчасно та вміти їх розв'язувати., 21%

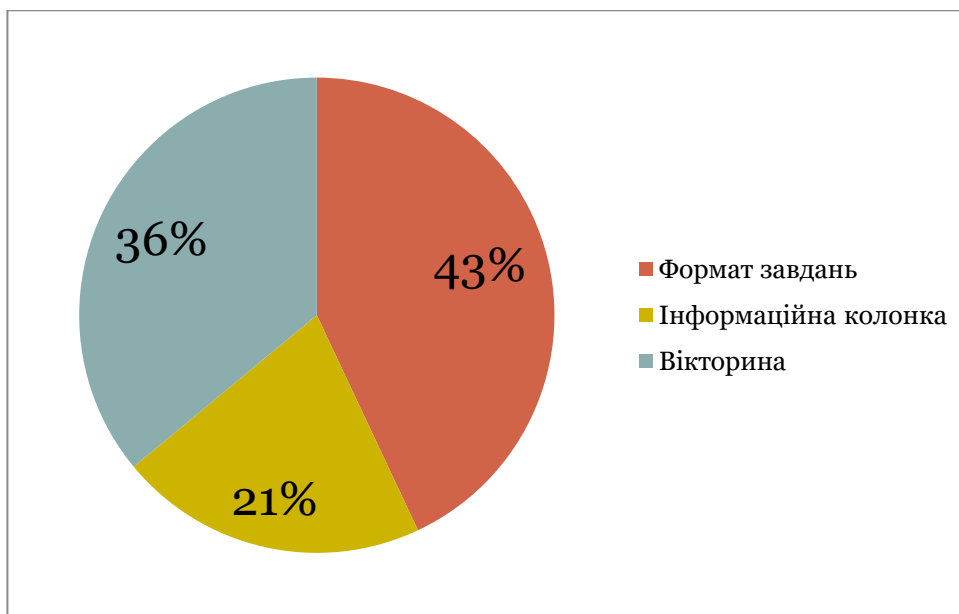
респондентів хочуть навчитися реагувати на випадки насильства якщо опиняєшся в ролі постраждалої особи. 21% учасників хотіли б навчитися вирішувати проблему насильства.. Це дозволяє стверджувати, що проблема конфліктів є актуальною для підлітків, вони не впевненні у власних діях в конфлікті, не знають, як вийти з конфлікту з найменшими втратами.

Діаграма 4. «Що ще нового Ви б хотіли дізнатися? Яким навичкам навчитися?»

43% учасників проєкту оцінили онлайн-формат роботи як результативний та цікавий для вивчення нового матеріалу, відповівши на запитання « Що сподобалось?» (див. Діаграма 5), що підтверджує гіпотезу нашої роботи. Таким чином у подальшій роботі з підлітками рекомендовано використовувати такий інструмент, як онлайн-гра.

Діаграма 5. «Що сподобалось?»

Висновки до другого розділу

У рамках соціальної послуги профілактики нами було розроблено та апробовано онлайн-гру «Ми проти насильства». Вона відноситься до навчальних ігор та складається з 4 етапів.

За результатами проходження онлайн-гри 14-ма підлітками з Ворожбянського ліцею № 1 (порівну хлопців і дівчат) можемо стверджувати, що проблема конфліктів є актуальною серед цієї цільової групи. Підлітки, потрапляючи в ситуацію насильства, не завжди знають як виходити з конфліктних ситуацій з найменшими втратами.

Водночас підлітки проявлять активний інтерес до теми протидії випадкам насильства, як в суспільстві в цілому, так і в шкільному середовищі зокрема.

43% учасників навчальної онлайн-гри «Ми проти насильства» оцінили як ефективний саме онлайн-формат опрацювання матеріалу з питань запобігання та протидії насильству, підтверджуючи гіпотезу нашої роботи.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши нормативно-правові документи, що регулюють питання запобігання та протидії насильству в шкільному середовищі, нами зроблено висновок про те, що держава веде постійну роботу над покращенням якості нормативно-правової бази у цій сфері, із внесенням змін, оновленням, роз'ясненнями, що підтверджує пріоритетність уваги до проблеми.

Але навіть попри появу в українському законодавстві визначення булінгу та механізмів протидії цьому явищу, тема насильства у шкільному середовищі залишається нагальною, адже, як підтверджує досвід резонансних випадків насильства в сучасних реаліях України, ідентифікація, реагування, ведення випадків насильства у шкільному середовищі часто залишаються табуйованими.

Існуюча кількість досліджень на дану тематику свідчить про її актуальність і в Україні, і в світі. При цьому на сьогодні недостатньо використовуються сучасні інструменти для вирішення даної проблеми, й зокрема – інструменти онлайн-гри.

Варто зазначити, що на прояви насильства в підлітковому віці впливає безліч факторів, серед них: самооцінка, вміння ідентифікувати та контролювати власні емоції, соціальні навички, навколишні обставини тощо. Прояви агресивності у підлітковому віці мають і певні гендерні відмінності, які залежать від відмінностей у стилі виховання та очікувань суспільства від дівчаток і хлопчиків. Як наслідок, зазвичай, хлопчики проявляють фізичну агресію, в той час, як дівчатка – вербальну.

В умовах війни та після її завершення очікувано прогнозується ескалація насильства, у тому числі серед підлітків, оскільки вони є однією з вразливих груп населення. Саме тому гостро постає питання профілактики насильства, яка має починатись якнайшвидше.

У межах соціальної послуги профілактики та на замовлення Ворожбянського ліцею №1 нами була розроблена онлайн-гра «Ми проти насильства».

Етична дилема нашої роботи полягає у використанні гри для роботи з проблемою насильства. Не дивлячись на той факт, що насильство є соціально-табуваною та серйозною темою, нами обрано метод, який прийнято вважати швидше розвагою та дозвіллям. Водночас, ми дослідили, що певна категорія ігор справляє суттєвий вплив на поведінку підлітків, формуючи, у тому числі, й позитивні зміни. Таким чином, нами використано навчальницький потенціал гри задля розв'язання проблеми насильства.

Онлайн-гра «Ми проти насильства» була розроблена з урахуванням рекомендацій Міністерство освіти і науки України. До проходження онлайн-гри через сайт Ворожбянського ліцею №1 було залучено 14 учасників/-ць, порівну хлопчиків та дівчаток.

Результати онлайн-гри «Ми проти насильства» показали, що більшість підлітків вперше дізнались про види насильства та статистику поінформованості населення щодо цієї проблеми. При цьому 28% респондентів зазначили, що хочуть навчитися вчасно виявляти конфлікти та вміти правильно їх розв'язувати, а 21% учасниць/-ків гри заявили про бажання навчитися виходити з ситуації насильства, коли опиняєшся в ролі постраждалої особи. Це підтверджує той факт, що підлітки не впевнені у власних діях в конфлікті, не знають, як вийти з конфлікту з найменшими втратами. Також за даними зворотного зв'язку від учасниць/-ків гри можна стверджувати про страх підлітків потрапити в ситуацію насильства. 43% підлітків високо оцінили форму навчання через онлайн-гру, що підтвердило нашу гіпотезу про ефективність онлайн-інструментів у роботі з підлітками у питаннях запобігання насильству.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Відділу соціального захисту населення Ворожбянської ТГ:

- Внести до профілактичних заходів на подолання насильства в шкільному середовищі онлайн-гру «Ми проти насильства» для учнів 5-9 класів;
- Повернути в навчальні заклади Ворожбянської ТГ практику спортивних ігор з метою створення простору для самореалізації та самоствердження учнів;
- Запровадити курси по створенню навчальних онлайн-ігор для освітян;

Соціальному педагогу Ворожбянського ліцею 1:

- Провести онлайн-гру «Ми проти насильства» для учнів 5-7 класів;
- Використовувати навчальні ігри в своїй діяльності;
- Залучати учнів до розроблення сценарію ігор з метою глибшого занурення в проблему;

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі. *Статистичні дані щодо булінгу серед підлітків України. UNICEF.* URL: <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbylling-teens-Ukraine> (дата звернення: 09.01.2023)
2. Відеоігри можуть робити людей грамотнішими. Особливо хлопчиків і тих, хто не дуже любить читати. *Hromadske.* URL: <https://hromadske.ua/posts/videoigri-mozhut-robiti-lyudej-gramotnishimi-osoblivo-hlopchikov-i-tih-hto-ne-duzhe-lyubit-chitati> (дата звернення: 02.02.2023)
3. Етика соціального працівника(-ці). *Альянс громадського здоров'я.* URL: <https://profihealth.org.ua/uk/lessons/185> (дата звернення: 17.02.2023)
4. Журавель Т., Удовенко Ю. Профілактика деструктивної поведінки підлітків. *Видавництво ФО-П Буря О.Д. Київ, 2022. 144 с.* URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/21421/file/destructive_behavior.pdf (дата звернення: 05.02.2023)
5. Інформаційно-ресурсний центр «Дитинство без насильства». Підлітковий вік. 2021 р. URL: <https://rescentre.org.ua/poperedzhennia-zhorstokoho-povodzhennia-z-ditmy/pidlitkovyi-vik> (дата звернення: 04.02.2023)
6. Качмар О. Особливості прояву агресії в підлітковому віці та способи її профілактики й подолання. 2018. 224 с. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/353> (дата звернення: 10.02.2023)
7. Кокун О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: Монографія. К.: Міленіум, 2004. 265 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/1513> (дата звернення: 07.02.2023)

8. Корчова Г.Л. Профілактика булінгу в закладах освіти України на сучасному етапі. Іноваційна педагогіка, 2019. URL: <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-1.26> (дата звернення: 07.02.2023)

9. Поняття діджиталізації бізнесу: сфери і необхідність. URL: <https://evergreens.com.ua/ua/articles/business-digitalization.html> (дата звернення: 08.02.2023).

10. Попередження насильства в закладах освіти: методичний посібник для педагогічних працівників. Київ: Благодійний фонд «Здоров'я жінки і планування сім'ї», 2020. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/02/18/Posibnyk_POPEREDZHENNIA_NASYLSTVA.pdf (дата звернення: 10.02.2023)

11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19>. (дата звернення: 11.01.2023)

12. Програма «Профілактика та подолання булінгу у закладах освіти». URL: <http://студенти.kiev.ua/2017/08/24/profilaktika-ta-podolannya-bulingu-uzakladah-osviti/>. (дата звернення: 12.01.2023)

13. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики : Наказ Міністерство Соціальної політики України від 10.09.2015 № 912. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15#Text> (дата звернення: 12.01.2023)

14. Про освіту: Закон України від 2017 № 38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.01.2023)

15. Про соціальні послуги : Закон України від м. Київ 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 12.01.2023)

Соціальні детермінанти здоров'я та благополуччя підлітків: дослідження «Поведінка дітей шкільного віку щодо здоров'я» (HBSC): міжнародний звіт за результатами обстеження 2009/2010 років. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/352609> (дата звернення: 18.04.2023)

17. Усі жанри відеоігор. *UA Play*. URL: <https://uaplay.com.ua/usi-zhanry-ps-ihor/> (дата звернення: 02.04.2023)

18. Шпак М.М. Особливості розвитку емоційного інтелекту в підлітковому віці. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки*. 2016. Випуск 5(2). С. 80-84. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=nvkhp_2016_5%282%29_17 (дата звернення: 04.02.2023)

19. Artz, S. (1998). Sex, power and the violent school girl. Change-oriented therapy with adolescents and young adults. New York: W.W. Norton URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/28113/1/185-188.pdf> (дата звернення: 10.01.2023)

20. Center for Disease Control and Prevention. (2011b). Bullying among middle school and high school students - Massachusetts, 2009. URL: <http://www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/mm6015a1.htm> (дата звернення: 08.06.2023)

21. Emma Dresler-Hawke, Dean Whitehead. The Behavioral Ecological Model as a Framework for School-Based Anti-Bullying Health Promotion Interventions, *The Journal of School Nursing*, 2009. URL: <http://dx.doi.org/10.1177/1059840509334364> (дата звернення: 08.06.2023)

22. Laura Repo. Bullying and its prevention in early childhood education. Helsinki 2015. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33734476.pdf> (дата звернення: 08.06.2023)

23. Marie C. DeSisto. Bullying Prevention in Schools. NASN, 2014. URL: <http://www.stopbullying.gov/what-is-bullying/roles-kids-play/index.html> (дата звернення: 08.06.2023)

24. Robin M. Kowalski, Susan P. Limber. Psychological, Physical, and Academic Correlates of Cyberbullying and Traditional Bullying, *Journal of*

Adolescent Health, 2013. URL: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jadohealth.2012.09.018>
(дата звернення: 08.06.2023)

25. UN. (1989). Declaration of the rights of the child. Retrieved:
<http://www.un.org/cyberschoolbus/humanrights/resources/child.as> (дата
звернення: 08.06.2023)

26. U.S. Department of Health & Human Services. (2013). Bullying and
children and youth with disabilities and special health needs. Retrieved from
<http://www.stopbullying.gov/at-risk/groups/special-needs/> (дата
звернення:
08.06.2023)

ДОДАТКИ

Додаток А. Посилання на онлайн-гру «Ми проти насильства»

<https://learningapps.org/watch?v=p604cidxc23>

ОНЛАЙН-ГРА
Ми проти
насильства

Мета - сформувати нетерпиме ставлення у підлітків до будь-яких проявів насильства
Гра розрахована на 20 хв, індивідуальна.

1 етап "Булінг"

На зображенні правильно відмитити всіх учасників булінгу

2 етап "Відповідність"

Співвіднести зображення певного виду насильства до його назви

3 етап "Інформаційна колонка"

Знайти однакову інформацію

4 етап "Вікторина"

Навести правильний алгоритм дій у випадку ситуації насильства

Гра розроблена на онлайн платформі Learning Apps, не потребує реєстрації та зберігає конфіденційність

Додаток Б. Анкета зворотного зв'язку

"Ми проти насильства"

2001pozniak@gmail.com [Змінити обліковий запис](#)

 Спільно не використовується

Зірочка (*) указує, що запитання обов'язкове

Розділ без назви

1. Ваша стать? *

Жіноча

Чоловіча

Не бажаю зазначати

2. Що нового Ви дізнались під час проходження гри? *

Ваша відповідь

3. Що нового Ви навчились під час проходження гри? *

Текст запитання з довгими відповідями

4. Що Вам сподобалось? *

Текст запитання з довгими відповідями

5. Що Вам не сподобалось? *

Текст запитання з довгими відповідями

Додаток В. Пост-запрошення до участі в онлайн-грі «Ми проти насильства»

